

FRANCESCO
TONUCCI

PER QUÈ
LA
INFÀNCIA

*Sobre la necessitat que les nostres societats
apostin definitivament per les nenes i els nens*

*Aquest no és un llibre de pedagogia
ni la presentació d'un projecte educatiu. És més aviat
un testimoni, un relat, potser fins i tot
una confessió personal i emotiva.*

DESTINO

Francesco Tonucci

PER QUÈ LA INFÀNCIA?

Sobre la necessitat
que les nostres societats
apostin definitivament
per les nenes i els nens

Traducció de Mercè Ubach

Edicions Destino

Queda rigorosament prohibida sense l'autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

Títol original: *Perché i bambini*

© Francesco Tonucci, 2019

Les vinyetes de l'interior són de l'autor (FRATO)

© de la traducció: Mercè Ubach Dorca, Xavier Rodrigo, 2019

© Columna Edicions, Llibres i Comunicació, S.A.U., 2019

Av. Diagonal, 662-664 - 08034 Barcelona

Amb la col·laboració del Departament de Cultura

Generalitat de Catalunya

**Departament
de Cultura**

Primera edició: novembre del 2019

ISBN: 978-84-9710-289-6

Dipòsit legal: B. 23.794-2019

Fotocomposició: Gama, S. L.

«He descobrit»

La pregunta sorgeix espontània i quasi sempre me la fan tant els adults com els nens: per què t'has inclinat per les nenes i els nens? Per què els has dedicat la vida, la feina i els teus dibuixos? La resposta no és tan senzilla perquè, en la vida, les decisions difícilment es prenen per motius clars des del començament, de manera que intentaré reflexionar sobre els possibles orígens de la meva tria.

Em penso que va ser una frase de l'Stefano, el meu fill gran, el que em va proporcionar una primera revelació. Un dia, quan tenia segurament menys de tres anys, amb sorpresa el vaig sentir dir: «He descobrit». D'entrada vaig sentir la decepció de qui veu naufragar els seus esforços per educar bé el seu fill. Però més tard, potser per la deformació professional de l'investigador, vaig mirar de pensar d'on podia ha-

ver tret aquella estranya forma verbal: no pas del meu dialecte ni del de la seva mare, ni tampoc del *romanesco*. Així, i altre cop amb sorpresa i gairebé amb temor, vaig haver d'admetre que aquella estranya forma verbal, incorrecta, se l'havia inventat tot sol. El meu fill, abans dels tres anys i sense tenir cap símptoma de nen prodigi, sabia conjugar els verbs! No hi havia altra solució possible: per arribar al *descobrit* l'Stefano devia saber que els verbs es dividien en tres conjugacions, acabades en *ar*, *er*, *ir*, i que la forma correcta del participi passat del verb *descobrir*, de la tercera conjugació, era *descobrit*. No sé pas com s'ho feia, un nen tan petit, per dir-se totes aquestes coses, però no hi havia alternatives per explicar el que havia passat. L'únic que el meu fill no sabia era que el verb *descobrir* és irregular. I va ser una sort, perquè si no jo no hauria pogut fer aquest descobriment, que em va obrir una finestra fonamental sobre el món infantil. Els passos següents van ser fàcils: si el meu fill ho sabia, segurament també ho sabien tots els nens i nenes més o menys d'aquella edat; si els nens als tres anys en saben tant, per què l'escola aspira només a fer-los omplir pàgines i més pàgines amb lletres de l'alfabet des dels sis anys?

En aquell moment va començar a néixer en mi la sospita que hi havia dues maneres, profundament diferents entre elles, de considerar la infància: l'una, com un període d'espera, de preparació per a les coses importants de la vida, que vindran més tard i principalment per mèrit dels adults, dels educadors; l'altra, com el període explosiu de les coneixences i de les habilitats amb què tot nen i tota nena està dotat des de la concepció. Segons Janusz Korczak, un gran pediatre i educador polonès (1878-1942), considerat un dels pares de la Convenció sobre els Drets dels Infants del 89, «És com si existissin dues vides: l'una, seriosa, respectable; l'altra inferior, si bé tolerada amb indulgència. Diem: el futur home, el futur treballador, el futur ciutadà. Això vol dir que la veritable vida, les coses serioses per a ells començaran més tard, en un esdevenidor llunyà. Consentim tenir-los al voltant, però sense ells la vida seria més còmoda». (Korczak va ser director de l'orfenat jueu de Varsòvia i va morir acompanyant els seus nens a la cambra de gas del camp d'extermini de Treblinka.)

Les dues interpretacions diferents podien prefigurar i justificar dues línies de pensament i d'intervenció educativa diverses i en conflicte entre elles. Un dia, fa molts anys, per poder mostrar de

manera fàcil i eficaç aquest contrast, vaig pensar que el representaria amb aquests dos gràfics.

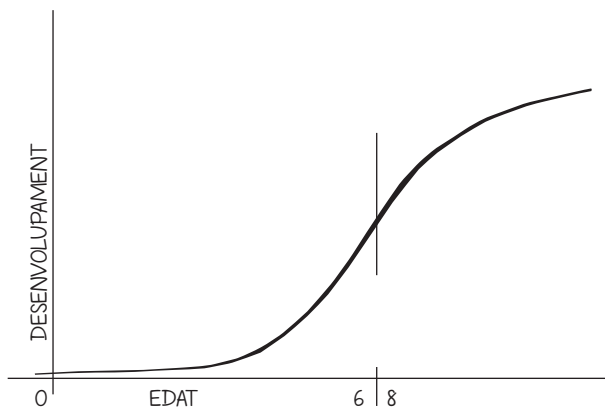
El primer gràfic: L'adult de demà

En un cas, els pares, els mestres, els instructors consideren que el nen és petit, incapaç, no preparat; un subjecte per educar, el valor del qual rau en el que esdevindrà demà. Educar vol dir fer aflorar alguna cosa que encara no hi és però que hi serà demà: la futura dona, el futur home, el futur ciutadà. El nen de veritat, el d'avui, és negat contínuament. És inexistent, transparent. El fill ha de menjar per fer-se gran com el papa i la mama; l'alumne ha d'estudiar per convertir-se en biòleg o arquitecte. Tant se val si avui no li agrada el que li demanen que faci, si no entén el que li expliquen i que ha d'aprendre. Són comportaments i aprenentatges útils per al dia de demà.

El model d'adult que se li proposa al nen com a paràmetre per al seu futur som nosaltres, els seus pares, els seus mestres. Per tant, és un projecte educatiu conservador, que proposa el passat com a model de futur, que tendeix a voler garantir que el futur sigui com més semblant millor al passat.

Aquesta manera de llegir la infància correspon a una teoria sobre l'infant, certament supe-

rada per la psicologia del desenvolupament cognitiu, però encara present en les pràctiques educatives i de criança del nen, que es podria representar gràficament amb la corba següent.

Aquesta corba descriu, de manera ingènua però eficaç, el desenvolupament de l'home en la primera infància. La línia horitzontal representa l'edat del nen a partir del punt 0 del naixement, i la línia vertical l'evolució del seu desenvolupament.

En aquest cas es pensa que el nen comença amb un nivell baix de coneixements i de capacitats, que aniran creixent gradualment i molt a poc a poc els primers anys i que tindran una explosió al voltant de l'inici de l'experiència escolar, a pri-

mària, durant la que en el passat s'anomenava precisament «l'edat de la raó». En efecte, és en aquest període que se situen els primers grans aprenentatges, com ara la lectura, l'escriptura i el càlcul, i el començament de la vida religiosa activa, amb els primers sagraments. Es considera que fins llavors els coneixements són escassos i simples i que el nen s'ha de preparar per al que vindrà. Tot el procés educatiu és projectat cap al futur, basat en la hipòtesi que les coses importants vindran més tard, i per això cada nivell educatiu ha de preparar el següent: l'educació infantil prepara per a l'escola primària, aquesta per a la secundària, que al seu torn prepara per al batxillerat, i aquest per a la universitat. Cada ensenyant viu tenint por del que el col·lega del nivell superior pensi d'ell i a la vegada està convençut que el del nivell inferior podria haver fet molt més i millor.

Des d'aquesta perspectiva, en els primers anys no passa res important i l'activitat principal és el joc, considerat entreteniment i poca cosa més que una pèrdua de temps. No és estrany sentir dir als adults: «Juga ara que pots», sobreentenent: «que després hauràs de fer coses més importants».

Aquesta concepció de la infància preveu una educació infantil de baix nivell, confiada a mestres poc preparats (però estranyament i afortu-

nadament no per això menys valuosos). Considera que el desenvolupament infantil té a veure amb un procés d'adquisició passiva, amb la capacitat dels mestres d'ensenyar les nombroses coses noves que els alumnes no saben encara i amb la predisposició dels nens a escoltar i aprendre amb bona voluntat i consciència de la pròpia ignorància. Aquesta és l'etapa de la preparació, dels nivells inferiors, de la preescriptura, del precàlcul, de la preciença i potser també d'una prereligió. Les activitats proposades sovint són repetitives, poc interessants, perquè persegueixen l'adquisició de nocions i competències que no tenen significat per elles mateixes sinó que són preliminars per als grans aprenentatges futurs. Penseu, per exemple, en totes les activitats de preescriptura o en l'aprenentatge dels números sense fer-los servir.

El gràfic esdevé un model i és interioritzat tant pels ensenyants com pels alumnes: es tracta de passar gradualment i progressivament dels nivells baixos a nivells cada vegada més alts de coneixements i habilitats. Justifica els criteris d'avaluació que tendeixen a mesurar l'aprenentatge dels alumnes. La hipòtesi de partida és que tots els alumnes són en essència iguals perquè no saben res. Són recipients buits que es poden

omplir gràcies a les propostes previstes pels plans d'estudi i que l'escola ofereix amb les lliçons del mestre, els materials didàctics, els llibres de text. Si els alumnes tenen prou intel·ligència, voluntat i compromís, el seu recipient buit s'anirà omplint. L'avaluació mesura fins on s'ha omplert el recipient. I, un cop identificades les llacunes, l'atenció escolar s'adreçarà sobretot a aquestes mancances, fent dedicar l'alumne a feixugues recuperacions i obligant la família a rascar-se la butxaca amb classes particulars.

Aquesta corba explica i justifica també l'estructura jeràrquica de l'escola: els ensenyants que es dediquen als més petits treballen més hores, a canvi d'un salari més baix. La idea subjacent és que treballar amb els nens més petits és més fàcil i és una feina que pot fer qualsevol, mentre que l'educació dels adolescents i dels joves requereix més capacitat i més esforços. A Itàlia, fins fa una vintena d'anys, la formació de les mestres d'escola infantil, anomenada «materna», només era per a dones i durava fins als disset anys, en acabar la Scuola Magistrale; els mestres de primària posaven punt final a la seva formació als divuit anys, en acabar l'Istituto Magistrale. Aquests ensenyants treballaven amb nens les vint-i-quatre hores del dia. Els seus col·legues de la secundària i de batxi-

l·lerat tenien un títol universitari i treballaven divuit hores lectives o menys. El salari d'aquests últims era més elevat que el dels mestres.

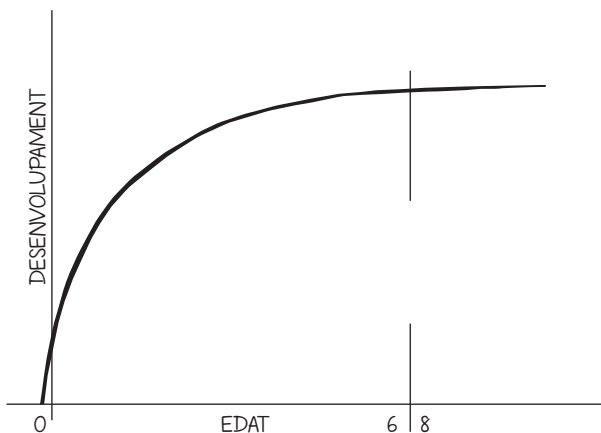
El nen petit i incapaç d'avui és preservat, tutelat i per això acompanyat i vigilat, perquè pugui arribar íntegre i preparat al «demà» important de la seva maduresa.

El segon gràfic: El nen d'avui

Les premisses esmentades al començament són errònies. No és veritat que tot passi més tard; el que és veritat és exactament el contrari: tot passa abans. El període més important de tota la vida, i de llarg, en el qual es decideixen les bases sobre les quals es construiran tota la personalitat, la cultura, les habilitats de la dona i de l'home, és el dels primers dies, els primers mesos i els primers anys de vida. A algú que li preguntava quin havia estat l'any més important de la seva vida, Sigmund Freud li va contestar: «L'any de més profit de la meua vida va ser el primer». La primera corba és errònia. Ja ho sabia Plutarc, el filòsof grec del segle I, que al seu *L'art d'escoltar* recorda que «la ment no necessita ser omplerta com un recipient, sinó que, com llenya que crema, només té necessitat d'una espurna que l'encengui, que li infongui l'impuls a la recerca i el

desig de la veritat». Ens ho van ensenyar clarament els mestres del segle passat, des de Freud fins a Piaget, passant per Vigotski i Bruner, i ho confirmen avui les recerques en neurociència.

Aquesta manera diferent de considerar el desenvolupament infantil es pot representar en el gràfic següent.

Aquesta corba descriu, també de manera ingènua, el recorregut evolutiu d'un nen que sap, que comença a saber des del moment del naixement, o fins i tot des d'abans, i que assoleix el màxim desenvolupament els primers dies, mesos i anys de vida. En aquest període es desenvoluparà més que en tota la resta de la vida. La

corba del desenvolupament comença alta, s'enfila de seguida, en el naixement, i després decau, en els anys escolars. Així doncs, l'home i la dona viuen en aquesta primera etapa les seves experiències decisives, construeixen els fonaments per a tot l'edifici del futur, en els aspectes social, cognitiu i procedimental.

Però com s'esdevé, aquest creixement prodigiós en els primers anys de vida? Certament no segons la tradicional relació ensenyament-aprenentatge. El nen petit no té a prop seu cap mestre, sinó només els seus pares, els germans, com també altres parents, els veïns, i altres adults i altres nens que veu ocasionalment. Tots, persones que no són professionals de l'educació, que no tenen mètodes ni programes i que confien en el sentit comú i les tradicions. El motor principal d'aquesta tasca ingent de creixement i desenvolupament és l'amor que els adults senten. El nen no fa servir ni tan sols materials didàctics ni llibres de text. Cal reconèixer que el mèrit d'aquest increïble recorregut s'ha d'atribuir a l'activitat lúdica, pròpia d'aquest primer període de la vida. Naturalment aquí es dona una interpretació àmplia d'aquesta activitat, que inclou els primers jocs del nen amb el propi cos i amb el cos de la mare, les primeres explora-

cions dels objectes, les primeres conquestes de l'espai, i més tard la descoberta d'espais més grans, d'altres objectes, d'altres persones. Allò que caracteritza aquesta frenètica activitat són les ganes de fer, entendre, provar, descobrir sempre alguna cosa més, sempre alguna cosa nova, fent servir els recursos a disposició: la boca, els ulls, les mans (Freinet, en el seu mètode natural, anomenava *tâtonnement* l'exploració amb les mans, que és la manera correcta de conèixer). Aquest anar cap al que és nou, desplaçant el límit una mica més enllà, arriscant una mica més, és l'actitud típica de la recerca. Podem dir que el coneixement en el nen comença i es desenvolupa com una activitat de recerca. No per casualitat Einstein afirma que «el joc és la forma més alta de recerca».

La corba descriu bé com tot passa abans i com cada nivell té la gran responsabilitat de valorar les conquestes que el nivell anterior ha assolit, abans encara de preocupar-se de preparar el nivell següent. Per això és correcte pensar que les millors i més grans inversions s'han de dedicar als primers estadis de la vida, d'aprenentatge i d'experiència. L'organització escolar, les seves jerarquies i els seus criteris també haurien de canviar de dalt a baix.

És per aquest motiu, perquè la corba correcta és la segona, que l'Stefano va poder dir «he descobert» tan precoçment. M'agradaria posar dos exemples més d'aquest poderós procés evolutiu al començament de la història, per confirmar aquesta hipòtesi i per justificar la meua tria. Per ajudar el lector a creure que el que he mirat d'explicar és veritat i es pot verificar en la relació amb els propis fills. En aquesta etapa màgica de la vida el nen construeix els fonaments, que certament són importants per a la solidesa i la durada d'una construcció, que requereixen competència, temps i recursos per fer-ho bé, però que tenen una característica especial: no es veuen. Queden sota terra i ningú s'hi fixa ni els aprecia. Al nen li passa el mateix: ningú no s'adona de la tasca ingent que està fent. És massa petit per ser-ne conscient i recordar-se'n, i els adults que l'envolten ni tan sols sospiten que aquest terratrèmol cognitiu estigui tenint lloc. La recerca de la neurociència moderna confirma totalment aquest procés, i explica que l'activitat neuronal del cervell experimenta un fort increment els primers sis anys de vida, abans de baixar cap als dotze i després mantenir-se a un nivell més o menys constant.